

Hollanda'ya Göçün Hollanda Kimliğine Etkileri

Mustafa Güleç⁴⁵

Giriş

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden yapılanma sürecine giren Hollanda'da oluşan işgücü açığı, 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye ve Fas gibi İslami kültürel coğrafyadaki ülkelerden getirilen düşük ücretli misafir işçiler (*gastarbeiter*) aracılığıyla kapatılmaya çalışıldı. Hollanda, söz konusu savaş sonrasında oluşan işgücü açığını, bir taşla iki kuş vurma ilkesiyle, hem çok ucuz, hem de “geçici” (ya da “misafir”) işçi alımıyla kapatmak istedi. Sonuçta, ticari zihniyet, her zaman, yatırımı düşük, kârı ise en üst düzeyde tutmayı arzular (Güleç, 2015: 95).

Sanayi Devrimi'nin önemli etkilerinden biri, çoklu üretim dizgesine geçişle birlikte çoklu işgücü açığının oluşması biçiminde kendini gösterdi. Bu olgunun daha sonraki döneme yansımalarından biri olarak, 20. Yüzyılın başındaki iki büyük dünya savaşından önce Hollanda-Belçika Limburg Bölgesi'ndeki kömür madenlerinde işgücü açığı oluşmasını konumuzla bağlantılı örnekleyebiliriz. Deneyimli olması bir yana, eğitilmiş Hollandalı maden işçisi bulunmadığı için, yurtdışından (Almanya, Polonya ve İtalya'dan) işçi getirildi. Yaklaşık on beş yıl çalıştıktan sonra, bu işçilerin çoğu 30'lu yıllardaki ekonomik bunalımın etkisiyle ülkelerine geri gönderildiler (Lakeman, 1999: 16)⁴⁶. Belçika örneğinde açık biçimde gördüğümüz gibi, Belçika devleti, çalışma koşullarını ve sosyal hakları iyileştirmesine rağmen, madenlere yeterli sayıda yerli işçi çekemedi. 1946 anlaşmasıyla 50.000 İtalyan maden işçisi Limburg'a gelip çıkardıkları kömürün İtalya'ya satılmasına aracı oldular (Salsi, 2013: 15). Hollandalılar gibi Belçikalı işçiler de, işgücü açığından değil, işin pis, sert ve tehlikeli, işyerinden kaynaklı akciğer hastalıklarının tanınmaması olmasından dolayı yerel işgücününün çalışma isteksizliğine bağlı olarak, iyi örgütlenme ve güçlü sendikaları sayesinde bu türden iş koşullarını kolayca reddedebiliyordu (Salsi, 2013: 42). 1934'e kadar geçerli pasaport sahibi ve mali açıdan bağımsız herkes, Hollanda'ya gelebiliyordu. Almanya'dan kaçan 12.000 iyi eğitilmiş ve varlıklı Musevi Hollanda'ya sığındı (Lakeman, 1999: 17). Ancak daha sonra II. Dünya Savaşı öncesi koşulların getirdiği durumların etkisiyle dışarıdan işçi göçü kısıtlandı. Savaşın tüm Avrupa'ya verdiği zarar büyük oldu. Ciddi darbe alan altyapı ve üstyapı, toplu ve çoklu onarımı, üretim artışını elzem hale getirdi. Savaşın bitişiyle sürekli küçülmeden kurtulan sanayi kuruluşları büyüme evresine girdi. Bu durum, çoklu üretim ve işgücü açığının oluşması anlamına geliyordu. Yukarıda da belirttiğim gibi, çoklu işgücününün düşük maliyeti, kar oranının doğrudan yükselmesi demektir. Almanya, Polonya ve İtalya'dan ya da Batı Avrupa kültür coğrafyasındaki diğer düşük maliyetli ülkelerden (örneğin Yunanistan, Portekiz ve İspanya'dan) işgücü alımı, daha önceki deneyimlere bağlı olarak, söz konusu ticari hedefe ulaşmada engel oluşturacaktı. Dolayısıyla, Batı kültür coğrafyası çeperindeki ekonomik ve toplumsal anlamda görece geri kalmış ve niteliksiz işgücü fazlası olan ülkelerden (örneğin Türkiye ve Fas'tan) sözleşmeli işçi

⁴⁵ Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Hollanda Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı; mustafagulec@hotmail.com

⁴⁶ Gereken bölümlerdeki çeviriler, alıntının kaynak dilinden Türkçeye tarafımdan yapılmıştır.

alımı gerçekleştirdi. Kültürel artalanı farklı işçiler belli bir süre için ‘misafir’ olarak nitelenip çalıştırılacak; kar yüceltilmesi sağlandığında ve bu işçileri istihdam eden şirketlerin küresel rekabet güçleri istikrarlı bir konuma geldiğinde ise geri gönderilecekti. Akılcı mantığın genelde egemen olduğu büyük çaplı ekonomik ve ticari oluşumlarda üretimdeki gücün etten, kemikten, kan ve candan oluşmuş yaşayan bir organizma olduğu fikri, nedense pek fazla hesaba katılmaz. Ancak, işçiyi, bir makine basitliğine indirgemek, ticaretin ruhsal ve toplumsal boyutu ciddi sorun çıkarıcı biçimde göz ardı etmesine neden olur. 1960’lı yıllardan itibaren Türkiye ve Fas’tan Hollanda’ya getirilen işçiler, her ne kadar zor koşullarda, hızlı ve uzun süreli çalışsalar da, sonuçta makine değillerdi. Dolayısıyla, yalnızca ürün ve artı değer anlamında üretime katkıda bulunmaları beklenemezdi. İnsan ögesi devreye girince, ruhsal, toplumsal ve siyasi süreçlerin etkinleşmesi kaçınılmaz oldu.

Scheffer (2007) ve Pos (2014), söz konusu göçün, Hollanda’nın ulusal kimliğine etkilerini tartışırken, Hollanda toplumundaki dönüşümleri günümüze kadar üç evreye ayırıyor: 1960’lı yıllarda misafir işçilerden kaçınma, görmeme ya da yok sayma; 1970 ve 80’li yıllarda anlaşmazlık ve sürtüşmelerin baş göstermesi ve 1990’lı yıllardan günümüze kadar ise kabullenme evresi. Bu çalışmada, söz konusu ulamlamanın bugünkü koşullar içinde ne kadar geçerli olduğu Hollanda toplumundan örnekler temel alınarak tartışılacaktır. Söz konusu tartışmayı yaparken, toplumsal söylemlerin nasıl değiştiği de gösterilecektir.

Hollanda’ya işçi göçü

Savaş sonrası artan ekonomik etkinlik ve üretim, refah düzeyinin artmasına neden oldu. 1960’lı yıllara gelindiğinde, yükselen refah düzeyi, yerli işçilerin iş beğenmesine neden oldu. Temel sorun, Hollandalıların nahoş işleri yapmak istememeleri değildi. Hollandalı işçilerin bu türden kötü ve ağır işler için çok daha yüksek ücret istemeleriydi. Yüksek ücret verince şirketlerin kar oranları düşecek ve birkaç yıl içinde belki de piyasadaki rekabet gücünü yitirip iflas edeceklerdi (Lakeman, 1999: 33). Lakeman, misafir işçilerin aslında davetsiz misafir olduğunu öne sürdüğü incelemesinde, gelen göçmen işçilerin eğitim düzeylerinin düşük olduğunu ve buna bağlı olarak niteliksiz işçi konumunda götürdüklerini öne sürüyor. Halbuki 60’lı yıllardan itibaren Batı Avrupa’ya getirilen bu işçilerin düşük maliyet ve kar yüceltilmesi dengesi bağlamında bilinçli olarak seçtiklerini bir biçimde göz ardı ediyor. Lakeman’ın mekanik çözümlemesi, yukarıda açıkladığım ticaretteki akılcı ve düz mantık ile koşutluk gösteriyor.

Diğer taraftan, Scheffer ve Pos’un 1990’lı yıllara dönük yaptığı çözümlemedeki kabullenme evresine uyum sağlayan bir yaklaşım biçimi olmadığı net olarak görülebiliyor. Nitekim 2000’li yıllardan itibaren Hollanda’daki göçmenlere yönelik toplumsal ve siyasi söylemin önemli ölçüde değiştiğini gözlemliyoruz.

Avrupa Konseyi’nin beş yıllık dönemler içinde üye ülkelerdeki ırkçılık, ayrımcılık ve hoşgörüsüzlük üzerine yaptığı ve yayımladığı araştırmalar, Avrupa düzeyinde ırkçılık ve yabancı düşmanlığı olgusunun durumunu nesnel biçimde ölçüp betimliyor. Konseye bağlı Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu’nun (ECRI) Hollanda ile ilgili yayımladığı son rapor (22 Mart 2013 tarihine kadar yapılan gözlemler), bu açıdan endişe verici ifadeler içeriyor. Komisyon raporlarını toplum içindeki çok farklı resmi ve gayri resmi kaynaklardan derlediği bilgileri çözümleyerek hazırlıyor. 2008 yılında yayımlanan son raporla karşılaştırıldığında olumlu anlamdaki ilerlemelere, yürütme ve yargı kurumlarının ayrımcılık ve ırkçılık konularında

donanımlarının ve kadrolarının artırılması; ayrımcılığa maruz kalması muhtemel göçmenler gibi kırılgan ve hassas grupların iş piyasasındaki durumlarını saptayıcı araştırmalara ağırlık verilmesi sayılabilir. Bunlara rağmen, komisyon, olumsuzlukların da görüldüğünü belirtiyor (Raad van Europa, ECRI, 2013). Ceza hukukunda uyruk ve dil temelli ırkçılık ve ayrımcılık yasaklanması bir eylem olarak duruyor. Hüküm sürecinde ırkçılık suçu ağırlaştırıcı bir gerekçe olarak belirtilmemiştir. Özellikle siyasi dil kullanımında ırkçılık ve ayrımcılığa yönlendiren biçimin yasaklandığı belirlemelerin yorumlanması konusunda kaygı verici durumlar söz konusudur. Hükümet, internetteki ayrımcılık bildirim hattının finansmanında kısıtlamaya gitmiştir. Yapılan araştırma sonucunda şirketlerin ve iş bulma kurumlarının eylemlerinde ayrımcılığa sıkça rastlanmıştır. Doğu Avrupa ülkelerinden gelen göçmenler, İslam'ın ve Müslümanların Hollanda'daki varlığı, siyasetçiler ve medya tarafından sıkça ülke için bir tehdit olarak gösteriliyor. Uyum, çift taraflı bir süreç olarak algılanıyor, fakat bu sürecin sorumluluğu sıklıkla göçmenlerin sırtına yükleniyor. Göçmenlerin uyum sürecini kolaylaştıracak programların iptal edilmesi de öngörülüyor. Aile birleşimi için yurtdışında uygulanan uyum sınavlarının zorlaştırılması, eğitim düzeyi düşük olanlar, yaşlılar ve okuma yazma bilmeyenler bakımından ayrımcı ve engelleyici etki yaratacaktır. Hollanda'ya yerleşmek isteyen yabancıların üç sene içinde söz konusu sınavda başarılı puan alması gerekiyor. Başarısızlık durumunda para cezası ödeme ve oturma izninin iptali gibi ciddi sorunlarla karşılaşabiliyorlar (Raad van Europa, 2013: 9-10).

Göçmenlerin topluma uyumu söz konusu olduğunda; Avustralya, Kanada ve ABD gibi göç tabanlı kurulmuş devletler ile Fransa, Almanya, İngiltere ve Hollanda gibi kıta Avrupa'sında ulusal kimliği uzun bir tarihsel sürece yayılmış ve göç etkisiyle oluşmamış ülkelerdekine oranla önemli farklılıklar göstermektedir (Şeker, 2015: 19). Göç tabanlı ülkelerde kültürleşme yöntemleri uygulanmaktadır. Bu yöntemin ana özelliği bütünleşme olgusunun ön plana çıkarılmasıdır. Göçmenler, ülkeye kabul edildikleri andan itibaren bağlamın ana unsuru ve bir parçası olarak görülür; toplumun geneliyle bütünleşmeleri, karşılıklı olarak içine alma, kabullenme yönünde tutum sergilenir. Karşıt gruptaki ülkelerde ise ayrışma, ayrılma, ayrımcılık ve asimilasyon anlamındaki eritme, baskın gruptan göçmenlere yönelik tek yönlü olarak gözlemlenen tutumlardandır. Bu tür ülkelerde sorumluluk, sürekli biçimde göçmenlerin üzerindeymiş, herhangi bir sorun ortaya çıktığında ise göçmenlerin tutum ve davranışlarından, yaptıklarından ya da yapmadıklarından kaynaklanıyormuş gibi bir izlenim sıkça oluşur.

Scheffer ve Pos'un dönemsel ayırmamasına zıt olarak, 1990'lı yılların sonunda Hollanda'da siyasi söylem gittikçe göçmen karşıtı bir içerik kazanmaya başlamıştır. Toplumbilimci ve köşe yazarı Pim Fortuyn'ün yükselişi bu döneme denk gelir. Pim Fortuyn'ün 1997'de yayımladığı göç ve İslam karşıtı kitabı, tüm sorumluluğun göçmenlerin üzerinde görüldüğünü net bir biçimde ortaya koyuyor: «...Son birkaç on yılda Türkiye ve Fas'tan gelen çok sayıda insan, Hollanda'ya yerleşti. Bunların bize ekonomik ve toplumsal uyum süreçleri yavaş ve çok sıkıntılı ilerliyor. Yahudi, Hıristiyan ve İnsancı kültür kökenleri üzerine kurulmuş bu ülkede, özellikle İslam, sıklıkla önümüzde kültürel bir engel oluşturuyor...» (Fortuyn, 1997: 56). Bu kitaptaki söylemler, Fortuyn'ün siyasi anlamda ün kazanmasına, 2002 seçimlerine öncü parti lideri olarak katılmasına götüren süreci başlatmıştır. Diğer taraftan, göç ve göçmen türleri üzerinde ayırışma ve algının eşdeğer düzeyde olmadığını, Hollanda toplumundaki algı ve yorumun farklılık gösterdiğini gözlemleyebiliyoruz. Van

Heuckelom (2015), Eski Doğu Bloku ülkelerinin AB'ye katıldıktan sonra, bu ülkelerden Hollanda'ya olan göçü Hollanda'daki Polonyalı göçmen imgesi üzerinden incelediği çalışmasında, Kuzey Afrikalı ve Türk kökenli göçmenlerde yerel halk ile düşmanca etkileşim görülürken, Polonyalı göçmen imgesinde bu ögenin öne çıkmadığını öne sürüyor. Görsel sanatlarda yaratılan imge ve algı üzerinden paylaştığı çalışmasında, Polonyalı göçmenlerin fakir ancak daha olumlu yönleri öne çıkarılırken, Müslüman göçmenlerin daha saldırgan, ayrılıkçı ve şiddet yanlısı olarak yansıtıldığını belirtiyor. Seçici algıyı ve yargıyı öne çıkaran Yazar Heijne (2016) ise son Suriyeli mülteci akınına da işin içine katarak, Hollanda'da göçün etkisiyle bir "tehdit kültürünün" oluştuğunu, "toplum, ülke, ulus nedir?" sorularının tartışıldığını, ulusal kimliğin tehdit altında olduğunu söyleyen siyasi partilerin seçmen sayısını sürekli çoğalttığını, Hollanda'daki toplumsal kıskançlığın hiçbir yerde olmadığı kadar arttığını ve net görüş bildirmeyen ya da tavır takınmayan alışılmış siyasi partilerin aşırı kolaycı ve faydacı yaklaşımlarından dolayı seçmenlerin net (fakat sert) söylemlerle gelen aşırı sağ partilere kaydığını dile getiriyor. Bu durum, biraz önce bahsedilen kabullenme olgusunun bütünüyle geçerli olmadığını sezdiriyor. Heijne'nin görüşleri, dolaylı olarak Galtung tarafından da destekleniyor: "seçkinlerin sahip olduğu toplum imgesi ile iktidar sahibi olmayan halkın toplum imgesi arasında büyük bir mesafe olmamalıdır. Halkın, toplumun nasıl sunulduğunu ve aslında nasıl planlandığını bir ölçüde etkileme hakkı olmalıdır. Demokrasi, şeffaflık olmadan anlamsızdır. Bunun koşulu ise bağımsız medyadır" (Galtung, 2013: 115). Toplumu yönetenler ile yönetilenler arasında iletişim kopukluğu olduğu zamanlarda, genel olarak toplumlarda büyük değişimler tetikleniyor. Göçe ticari kar açısından bakan iş dünyası ve yönetici kesim, ilerleyen dönemde ucuz iş göçünün Hollanda toplumunun geneli için bir toplumsal sorun kaynağı olabileceğini muhtemelen hesaba katmadı. İlerleyen süreçteki ekonomik dalgalanmalar ve değişimler, tüm dünyada tarih boyunca liberal ve hoşgörülü olarak tanınan Hollanda Toplumunun 1990'lı yıllardan itibaren muhafazakar ve milliyetçi eğilimlerin ağır bastığı bir toplum olmasına zemin hazırladı. Böylesine bir dönüşümle suçlandığını anlatan liberal siyasetçi (D66) Jan Terlouw, son yıllarda kendisine yöneltilen soru ve eleştirilerin rahatsız edici boyutta olduğunu belirtiyor: «...Neoliberalizm hepimizi mahvedecek. Para, yegane güç haline geldi. Bizi artık siyaset değil, kapital yönetiyor. Yalnızca Hollanda'dan bahsetmiyorum. Tüm dünyada durum böyle. Artık hiçbir yerde siyaset patron değil. Clinton ailesine bakın. Bir konferans için iki yüz bin dolar para istiyorlar. İncil'de şöyle bir ifade var: 'deve iğne deliğinden geçmeden zenginler cennete giremez'. Amerika'da nüfusun yüzde biri milli gelirin yarısını cebinde tutuyor. Bunları duyan çevremdeki insanlar, 'sen sağcıydın hep. Son zamanda ne kadar solcu olmuşsun' diyor. Bu bence yanlış bir gözlem. Çünkü ben bunları 70'li yıllarda da dile getiriyordum. O zaman toplumdaki böyle köktenci tepkiler alıyordum. Bence Hollanda toplumu sağcı oldu, korkunç bir biçimde sağcı...» (Jan Terlouw, De Volkskrant, 21 Şubat 2016). Terlouw, buradaki gözlemleriyle, 1960'lı yıllarda ucuz iş göçünü başlatan ticari düşünce yapısının, ikibinli yıllarda toplumun geneline nasıl bir toplumsal sorun yapılanmasının temellerini attığını dile getiriyor.

Çokkültürcülük (*multiculturalism*) ve Uyum-Eritme (*integration-assimilation*)

Başlangıç evresinden 1990'lı yıllara kadar çokkültürcülük söylemini benimseyen Hollanda'daki resmi söylem, tabandan gelen şikayetleri dinlememesinin bedelini siyasi akımların aşırı sağa doğru kaymasını deneyimleyerek ödedi. Bu tür söylem,

Anglosakson ülkelerde olduğu gibi bütünleştirici, farklı kültürleri kabul edici, hoşgörülü bir yaklaşımı içeriyordu. Kabullenmenin etkilerinden biri olan çokkültürcülük bugünün Hollandası'nda yerini bütünüyle Hollanda toplumuna tam uyum ve Hollanda ulusal kimliğini benimseme uyum-eritme yaklaşımına bırakmıştır. Buradaki uyum ve eritme kavramları, göçmenlerin getirdikleri kimliklerden vazgeçmeleri ve bütünüyle baskın topluma uyum sağlayıp içinde erimeleri beklentisine gönderimde bulunmaktadır. Bütüncül kimlik yadsıması, yerli Hollandalılar gibi davranmaları göçmenlerden beklenirken, şayet işin içine ekonomik çıkarlar girerse, Hollanda'da farklı kültürlerin yaşadığının kabullenilmesi gibi ani pragmatik, faydacı tutum ve tavırlar resmi (hukuksal) düzlemde bile kendini gösterebilir. Türk kökenli genç bir kızın geçirdiği kaza sonucu ömür boyu sakat kalmasına bağlı olarak istenen tazminat rakamı mahkeme tarafından farklı kültürel gerekçelerin kabul edilmesine neden olabilmektedir: «...Ezra'nın hayatını hesapladılar. Hollanda mahkemesi, geçirdiği kazada beyninde hasar oluşan 20 yaşındaki Türk kökenli Hollanda vatandaşı genç kız Ezra Coşkun için, 'nasılsa evde oturacak çocuk doğurup bakacaktı' diye az tazminatı uygun gördü...» (24 Aralık 2013, joop.nl).

Pim Fortuyn'den sonra aşırı sağ akım liderliğini üstlenen Geert Wilders'in söylemleri, konunun zamanın ruhuna bağlı olarak içerik değiştirdiğini ve kavramların ırktan kültüre doğru kaydığını görüyoruz. Wilders, sağ liberal parti VVD'den ayrılarak 2006'da PVV'yi kurdu. 2010'da üç büyük koalisyon ortağından biri oldu. Söylemlerinde ırktan ziyade sürekli kültür olgusuna vurgu yaptı: «Müslümanlardan nefret etmiyorum. İslam'dan nefret ediyorum... Kitapların yasaklanmasından yana değilim ama tutarlı olmak lazım. Hitler'in yazdığı *Mein Kampf*'ı yasaklıyorsak, Kuran'ı da yasaklamamız gerekir. Faşist bir kitaptır. İslam, bir din değildir. Komünizm ve faşizm gibi bir totaliter siyasi ideolojidir» (5 Ekim 2010, Russia Today).

Bu bağlamda, çokkültürcülük ve uyum-Eritme kavramlarının, iki kutuplu bir uç oluşturacak biçimde bir bütüncü (*continuum*) olup olmadığı sorusu önem taşımaktadır. Bazen toplumsal gelişmeler, tahmin edilemez bir biçimde olguyu kavramaya çalıştığımız bütüncenin de dışına taşabilir. Nitekim, Wilders'in, 2014 yerel seçimlerinde başkent Lahey bölgesini kazandıktan sonra yaptığı kutlama konuşma olgunun boyutlarını tahmin etmenin zorluğunu açıkça gösteriyor: «Bu şehirde ve tüm Hollanda'da, daha az mı, yoksa çok mu Faslı görmek istiyorsunuz? Taraftarları, "daha az, daha az" diyerek tempo tutuyor. Wilders'in tepkisi şöyle: Tamam o zaman biz o işi ayarlayacağız... Birçok kişinin düşündüklerini söyledim. Faslıların sayısını, Müslüman ülkelerden göçü kısıtlayarak, gönüllü geri göçü teşvik ederek çifte vatandaşlık hakkı olan suçluların Hollanda pasaportunu iptal edip sınır dışı ederek azaltabiliriz...». (20 Mart 2014, De Volkskrant).

Söz konusu bütüncü, bu türden anlık gelişmeleri açıklayabilecek durumda gözüküyor. Öyleyse, 21. Yüzyıldaki göç olgusunun toplumsal düzlemde yeni kavramsal ve kuramsal yaklaşımlarla ele alınması gerekir.

Sonuç

Göç olgusu, dokunduğu tüm toplumları tarih boyunca değişime ve/veya dönüşüme zorlamıştır. İşçi göçünün başladığı 1960'lı yıllardan itibaren Hollanda ulusal kimliğinde önemli değişim ve dönüşümler olduğunu gözlemliyoruz. En çok göze çarpan konu, 20. yüzyılın ilk yarısına kadar çokkültürlülüğü anavatan dışında edilgen ve faydacı biçimde yaşamış Hollanda toplumu, bu tarihten sonra, içeride yani

anavatanda etken ve diğergam boyutta deneyimleme zorunda kalmıştır. Pim Fortuyn'ün ani yükselişi ve Geert Wilders'a giden süreç, bugünkü Hollanda toplumuna baktığımızda, Scheffer ve Pos'un öne sürdüğü kabullenmenin kısmen ve kısıtlı olduğuna işaret ediyor.

Diğer taraftan, Wilders'ın söylemleri, çokkültürcülük ve uyum-eritme kutuplu bir bütüncenin olmadığını, toplumsal söylem ve gelişmelerin bu bütüncenin dışına taşabileceğini gösteriyor.

Toplumdaki değişim ve dönüşümler bağlamında; Jan Terlouw, Lakeman ve Galtung, toplumsal hastalığın nedenleri ve etkenleri üzerine yoğunlaşırken, Van Heuckelom, Fortuyn ve Wilders sonuç ve etkileri ön plana çıkarıyor. Halbuki bir benzetmeyle anlatacak olursak, gerçek anlamda tedavi edici, sağaltıcı tip; belirtileri, sonuçları giderici odaklanma yerine daha kökten ve kalıcı olan nedenleri ortadan kaldırmaya yönelik uygulamalıdır.

Bu anlamda, Lakeman, Galtung ve Terlouw, ayrıcalıklı kesim ile toplum tabanının göç olgusuna çok farklı pencereden baktığını net biçimde ortaya koyuyor. Bu saptama, muhtemelen, gelecekteki sorun ve gerilimlerin ana kaynağını oluşturacaktır. Dolayısıyla önleyici ve öngörücü toplumsal atılımlar, bu saptama ekseninde biçimlenmelidir.

Kaynakça

Galtung, Johan. (2013). *İnsan Hakları: Başka Bir Açıdan Bakış*. Çeviren: Müge Sözen. İstanbul: Metis Yayınları.

Güleç, Mustafa. (2015). *Hollanda'da Kültürün Tekil ve Çoğul Halleri*. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.

Heijne, Bas. (2016). "In dit Land Heerst een Dreigecultuur": www.limburger.nl. Paul van Gageldonk'un röportajı, 13 Şubat 2016.

Lakeman, Pieter. (1999). *Binnen Zonder Kloppen: Nederlandse Immigratiepolitiek en de Economische Gevolgen*. Amsterdam: Uitgeverij Meulenhoff.

Pos, Arie. (2014). "Voor wie de nuance zoekt". *Internationale Neerlandistiek* içinde, cilt 52/3. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Raad van Europa. (2013). ECRI-Rapport over Nederland, vierde monitoringcyclus. Gepubliceerd op 15 Ekim 2013. Council of Europe, European Commission against Racism and Intolerance, ECRI.

Salsi, Sonia. (2013). *Storia dell'immigrazione Italiana in Belgio: Il Caso del Limburgo*. Bologna: Edizioni Pendragon.

Şeker, Betül Dilara. (2015). "Göç ve Uyum Süreci: Sosyal Psikolojik bir Değerlendirme". Yayına Hazırlayanlar: B. Dilara Şeker, İbrahim Sirkeci, M. Murat Yücesahin. *Göç ve Uyum*. Londra: Transnational Press London.

Scheffer, Paul. (2007). *Het Land van Aankomst*. Veertiende Druk. Amsterdam: De Bezige Bij.

Van Heuckelom. (2015). "In Holland Staat een Huis": De Uitbeelding van Poolse Immigranten in Recente Nederlandse Speelfilms". *Internationale Neerlandistiek* içinde, cilt 53/2. Amsterdam: Amsterdam University Press.